

“BAHOLASHDAN O‘ZGARISHGA: O‘ZBEKISTON MAKTABLARIDA PISA KONSEPTI ASOSIDA TIZIMLI ISLOHOTLAR STRATEGIYASI”

Bektashev Baxromjon Baxtiyrovich

Andijon davlat pedagogika instituti

Milliy g’oya, ma’naviyat asoslari va huquq ta’limi kafedrası o‘qituvchisi

bahrombek781@gmail.com +998948101002

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19425096>

Annotatsiya. Ushbu tezis O‘zbekiston ta’lim tizimida PISA xalqaro tadqiqoti tajribasidan samarali foydalanish yo‘llari va istiqbolli strategiyalarini belgilashga bag‘ishlangan. PISA 2022 natijalari tahlili asosida tizimli muammolar aniqlanib, “baholashdan o‘zgarishga” konseptual yondashuvi asosida oltita strategik yo‘nalish ishlab chiqilgan. Tezisdan Finlandiya, Estoniya va Singapur tajribasini O‘zbekiston milliy-madaniy kontekstiga moslashtirish va 2030-yilgacha PISA reytingida birinchi 30 talikka kirish yo‘llari asoslab berilgan.

Tayanch so‘zlar: PISA, funksional savodxonlik, kompetensiyaviy yondashuv, formativ baholash, pedagog kadrlar tayyorlash, ta’limda tenglik, raqamli transformatsiya, ta’lim siyosati, tizimli islohotlar, O‘zbekiston ta’lim tizimi

Аннотация. Данный тезис посвящен определению путей эффективного использования опыта международного исследования PISA в образовательной системе Узбекистана и перспективных стратегий его внедрения. На основе анализа результатов PISA 2022 выявлены системные проблемы, разработаны шесть стратегических направлений на основе концептуального подхода «от оценивания к изменениям». Обоснованы пути адаптации опыта Финляндии, Эстонии и Сингапура к национально-культурному контексту Узбекистана и достижения цели вхождения в первую 30-ку рейтинга PISA к 2030 году.

Ключевые слова и понятия: PISA, функциональная грамотность, компетентностный подход, формативное оценивание, подготовка педагогических кадров, равенство в образовании, цифровая трансформация, образовательная политика, системные реформы, образовательная система Узбекистана

Abstract. This thesis is devoted to identifying the ways of effective use of the international PISA study experience in Uzbekistan’s education system and promising implementation strategies. Based on the analysis of PISA 2022 results, systemic problems are identified, and six strategic directions are developed based on the conceptual approach “from assessment to change”. The thesis substantiates ways to adapt the experience of Finland, Estonia, and Singapore to Uzbekistan’s national-cultural context and achieve the strategic goal of entering the top 30 of the PISA ranking by 2030.

Key words and concepts: PISA, functional literacy, competency-based approach, formative assessment, teacher training, equity in education, digital transformation, educational policy, systemic reforms, Uzbekistan education system

O‘zbekiston Respublikasi 2022-yilda PISA (Programme for International Student Assessment) tadqiqotida ishtirok etib, matematik savodxonlik bo‘yicha 364 ball (72-o‘rin), o‘qish savodxonligi bo‘yicha 336 ball (80-o‘rin), tabiiy fanlar savodxonligi bo‘yicha 355 ball (80-o‘rin) qayd etdi. Ushbu natijalar mamlakat ta’lim tizimida tizimli islohotlar o‘tkazish zarurligini kun tartibiga qo‘ydi. “Baholashdan o‘zgarishga” konseptual yondashuvi PISA natijalarini faqat

diagnostika sifatida emas, balki milliy ta’lim tizimini transformatsiya qilishning strategik yo’l xaritasi sifatida qarashni talab qiladi. 2030-yilga qadar PISA reytingida birinchi 30 ta ilg’or mamlakat qatoriga kirish strategik maqsadi ushbu transformatsiyaning davlat siyosati darajasidagi ustuvorligini tasdiqlaydi.

OECD tomonidan 1997-yilda ishlab chiqilgan PISA dasturi 15 yoshli o’quvchilarning bilimlarini real hayotiy vaziyatlarda qo’llay olish, tanqidiy va ijodiy fikrlash, muammolarni tahlil qilish va yechim topish ko’nikmalarini baholashga qaratilgan. PISA o’quv dasturlarini yod olish darajasini emas, balki funksional savodxonlikni – bilimlarni amaliyotda qo’llash qobiliyatini o’lchaydi. Mavjud tizim reproduktiv bilimlarni – eslab qolish va takrorlashga asoslangan o’qitishni ustuvorlashtirsa, PISA standartlari analitik fikrlash, muammoli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish va fanlararo integratsiyalashgan kompetensiyalarni rivojlantirishni talab qiladi.

O’quvchilarning funksional savodxonlik darajasi barcha uch yo’nalishda past bo’lib, bu darsliklar va o’quv dasturlarining real hayotiy kontekstlar bilan yetarli integratsiyalanmaganligini ko’rsatadi. Ikkinchidan, o’qituvchilarning PISA formatidagi topshiriqlar bilan ishlash metodikasini bilmasligi va an’anaviy o’qitish usullariga sodiq qolishi. Uchinchidan, ta’limda hududiy va ijtimoiy tengsizlik – Toshkent shahridan 52 ta maktab PISA 2025 tadqiqotida ishtirok etayotgan bo’lsa, Sirdaryo viloyatidan atigi 4 ta maktab jalb qilingan. 2022-yilgi attestatsiya natijalariga ko’ra, 294,1 ming nafar pedagogdan 20,3 ming nafari o’qituvchilik lavozimiga loyiq emas deb topilgan.

Birinchi yo’nalish – o’quv dasturlari va darsliklarni transformatsiya qilish. PISA topshiriqlari formatiga moslashtirilgan kompetensiyaviy yondashuvni barcha umumta’lim fanlariga tatbiq etish, darsliklardagi topshiriqlarni “eslab qolish” tipidagi savollardan “tahlil qilish, baholash, muammoni yechish” tipidagi vazifalarga o’zgartirish, matematika, tabiiy fanlar va o’qish savodxonligi o’rtasidagi integratsiyani kuchaytirish lozim. Finlyandiya tajribasi o’quv dasturlarining real hayot bilan bog’liqligi va fanlararo integratsiyasi yuqori PISA natijalarining asosiy omili ekanini ko’rsatadi.

Ikkinchi yo’nalish – pedagog kadrlarni tayyorlash va qayta tayyorlash tizimini yangilash. Mamlakatda 15 ta davlat va 61 ta nodavlat pedagogika yo’nalishidagi oliy ta’lim muassasasi faoliyat yuritmoqda, ularning ilmiy salohiyati atigi 40 foizni tashkil etadi. Pedagogika oliy ta’lim muassasalarida PISA metodikasi bo’yicha alohida modul joriy etilishi, o’qituvchilarning malaka oshirish kurslari PISA topshiriqlarini ishlab chiqish, baholash mezonlarini qo’llash, muammoli o’qitish metodlarini qo’llash asosida qayta tuzilishi talab etiladi.

Uchinchi yo’nalish – milliy baholash tizimini PISA mezonlariga uyg’unlashtirish. Maktablarda qo’llanilayotgan baholash tizimi asosan summativ (yakuniy) baholashga asoslangan bo’lib, formativ baholash amaliyoti yetarli darajada rivojlanmagan. Black va Wiliam (1998) tadqiqotlari formativ baholash o’quvchilarning o’zlashtirish darajasiga eng kuchli ijobiy ta’sir ko’rsatuvchi omillardan biri ekanini ko’rsatadi. Milliy baholash (NAPO) tizimini PISA formatidagi topshiriqlar bilan boyitish, yakuniy davlat attestatsiyasida funksional savodxonlik bo’yicha alohida blokni kiritish, sinf ichida formativ baholash amaliyotini kengaytirish zarur.

To’rtinchi yo’nalish – ta’limda tenglikni ta’minlash va resurslarni adolatli taqsimlash. PISA 2025 tadqiqotida ishtirok etuvchi 233 ta maktabdan 209 tasi oddiy umumta’lim maktablaridir. Qishloq maktablarida PISA formatidagi topshiriqlar bilan ishlash bo’yicha resurs markazlari tashkil etish, kam ta’minlangan oilalar farzandlari uchun raqamli platformalar orqali teng imkoniyatlar yaratish, maktabgacha ta’limda kognitiv ko’nikmalarni rivojlantiruvchi dasturlarni joriy etish lozim. PISA 2022 natijalariga ko’ra, o’quvchilarning 25 foizi darslarda o’qituvchini tinglamasligini bildirgan.

Beshinchi yo’nalish – raqamli transformatsiya. STesting elektron platformasida (<https://stesting.uz>) 1449 ta test-topshiriqlari, PISA tadqiqotiga oid 489 ta savol, TIMSS va PIRLS

tadqiqotlariga oid 960 ta savol joylashtirilgan. 2022-yilda 7750 dan ortiq maktab platformadan ro’yxatdan o’tgan va 2,5 milliondan ortiq o’quvchi test topshiriqlarini bajargan. Adaptiv onlayn platformalar va sun’iy intellekt yordamida o’quvchilarning tipik xatolarini tahlil qilish tizimini yo’lga qo’yish strategik ahamiyatga ega.

Oltinchi yo’nalish – PISA natijalarini ta’lim siyosatining strategik vektori sifatida institutsionalizatsiya qilish. Vazirliklararo hamkorlik asosida 5 yillik yo’l xaritasi ishlab chiqilishi, har bir hududda PISA natijalarini yaxshilash bo’yicha mahalliy dasturlar qabul qilinishi, ta’lim sifatini baholash bo’yicha mustaqil institutni tashkil etish zarur. Finlandiya tajribasi yuqori PISA natijalariga erishishda siyosiy barqarorlik, uzoq muddatli strategiyalarga sodiqlik va o’qituvchilarga bo’lgan ishonch asosiy omil ekanini ko’rsatadi.

“Baholashdan o’zgarishga” konsepsiyasi O’zbekiston ta’lim tizimida tub paradigmatic o’zgarishlarni amalga oshirish zarurligini ifodalaydi. Tizimli islohotlar strategiyasi o’quv dasturlari va darsliklarni kompetensiyaviy yondashuv asosida qayta ishlab chiqish, pedagog kadrlarni tayyorlash tizimini PISA metodikasi bilan uyg’unlashtirish, milliy baholash tizimini formativ baholash va xalqaro standartlarga mos ravishda isloh qilish, ta’limda hududiy va ijtimoiy tengsizlikni bartaraf etish, raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish va PISA natijalarini ta’lim siyosatining strategik vektori sifatida institutsionalizatsiya qilishni qamrab oladi. Finlandiya, Estoniya, Singapur tajribasini O’zbekiston milliy-madaniy kontekstiga moslashtirish va bosqichma-bosqich islohotlarni amalga oshirish orqali 2030-yilgacha PISA reytingida birinchi 30 talikka kirish strategik maqsadiga erishish, jahon ta’lim maydonida raqobatbardosh milliy ta’lim modelini yaratish mumkin.

Adabiyotlar ro’yxati

1. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining “Xalq ta’limi tizimida ta’lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to’g’risida”gi qarori. 2020-yil.
2. OECD (2023). *PISA 2022 Results (Volume I): The State of Learning and Equity in Education*. Paris: OECD Publishing. DOI: 10.1787/53f23881-en.
3. OECD (2023). *PISA 2022 Results (Volume II): Learning During – and From – Disruption*. Paris: OECD Publishing. DOI: 10.1787/a97db61c-en.
4. Ta’limni rivojlantirish respublika ilmiy-metodik markazi. (2024). *PISA 2022: Milliy hisobot*. Toshkent.
5. OECD PISA veb-sayti: <https://www.oecd.org/pisa/> (kreativ fikrlash topshiriqlari namunalari, statistik ma’lumotlar va tahliliy hisobotlar mavjud)
6. STesting elektron platformasi: <https://stesting.uz> (PISA, TIMSS, PIRLS formatidagi test topshiriqlari va mediakurslar)
7. A.Avloniy nomidagi Milliy tadqiqot instituti veb-sayti: <https://tadqiqot.uz> (xalqaro baholash dasturlari bo’yicha metodik materiallar)